

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка
Факультет музикознавства, композиції, вокалу та диригування
Кафедра хорового та оперно-симфонічного диригування

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**«Оперні прем'єри Хмельницької обласної філармонії
(проблеми постановки)»**

Виконала:

Студентка 4 курсу
денної форми навчання
спеціальності 025 - Музичне мистецтво
профілізації симфонічне диригування
Телеховська Софія

Наукова керівниця:

кандидатка наук з державного управління,
доцентка кафедри хорового та
оперно-симфонічного диригування

ЛНМА ім.М.Лисенка

Байло Наталія Павлівна

Рецензентка:

Кандидатка мистецтвознавства,
доцентка кафедри хорового
та оперно-симфонічного диригування

ЛНМА ім.М.Лисенка,

Куриляк Ірина Ігорівна

Львів-2025

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Огляд історії Хмельницької обласної філармонії...7	
1.1.Історія Хмельницької обласної філармонії за часів Радянського союзу.....	7
1.2.Історія Хмельницької обласної філармонії з 1991 року до наших часів.....	8
 Розділ 2. Оперні прем'єри Хмельницької обласної філармонії.....9	
2.1. Перелік та огляд оперних прем'єр Хмельницької обласної філармонії.....	9
2.2. Проблематика постановки оперних вистав у концертних закладах (на прикладі Хмельницької філармонії).....	19
2.3. Шляхи подолання проблем постановки оперних вистав у філармоніях: технічні, кадрові та організаційні аспекти.....	21
 Висновки.....	25
 Список використаних джерел.....	27

Вступ

Філармонійна справа в Україні є важливою складовою національного культурного простору, яка виконує не лише концертно-просвітницьку, а й соціокультурну функцію, сприяючи збереженню і розвитку професійного музичного мистецтва в регіонах. В умовах сучасних трансформацій концертні установи дедалі частіше беруть на себе роль універсальних мистецьких платформ, де поєднуються традиційні та новаторські форми сценічної діяльності. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження діяльності Хмельницької обласної філармонії як культурної інституції, що демонструє здатність до творчої адаптації та стратегічного розвитку. Незважаючи на об'єктивні обмеження інфраструктурного та кадрового характеру, філармонія активно розширює свій жанровий діапазон, зокрема у напрямі оперної діяльності, яка традиційно вважається прерогативою стаціонарних оперних театрів. Аналіз оперних постановок, здійснених у межах філармонійної практики, дає підстави говорити про формування нових підходів до сценічної реалізації вокально-драматичних творів, а також про важливість міжрегіональної співпраці та освітньо-професійної інтеграції. Саме ці аспекти становлять предмет даного дослідження, що має на меті комплексно охарактеризувати оперну діяльність Хмельницької обласної філармонії, визначити її значення в культурному житті регіону та окреслити перспективи подальшого розвитку у межах сучасної концертної інституції.

Актуальність дослідження. Дослідження оперних прем'єр Хмельницької обласної філармонії є важливим для розуміння специфіки розвитку оперного мистецтва в регіональному контексті. Аналіз цих прем'єр дозволяє простежити, як філармонія впливає на музичну культуру Хмельниччини, які тенденції та виклики існують у сучасному оперному виконанні, а також як відбувається взаємодія національних і світових традицій у межах регіональної сцени. Вивчення цієї теми сприятиме

збереженню та популяризації культурної спадщини області, а також стимулюватиме подальший розвиток оперного мистецтва в Україні. Особливу цінність становить розгляд діяльності філармонії як інституції, що, не маючи статусу оперного театру, бере на себе функцію продукування вокально-сценічних творів, демонструючи гнучкість організаційної моделі й високий рівень креативності виконавського складу. Окрім того, дослідження дозволяє виявити роль міжінституційної співпраці, інтеграції молодих фахівців і впровадження сучасних технологій у процес реалізації оперних постановок. Таким чином, дана тема має не лише мистецтвознавче, а й культурно-соціальне значення, окреслюючи нові горизонти функціонування філармоній як багатопрофільних мистецьких осередків у системі української музичної культури.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей оперних прем'єр Хмельницької обласної філармонії, аналізу їхнього впливу на музичну культуру регіону та оцінці їхньої ролі у популяризації оперного мистецтва.

Метою передбачено вирішення таких **завдань**:

1. Висвітлити основні етапи становлення та розвитку Хмельницької обласної філармонії від моменту її заснування до сьогодення, з урахуванням історичних, соціокультурних та адміністративних трансформацій.
2. Проаналізувати діяльність філармонії після 1991 року в контексті утвердження її як потужного регіонального культурного центру, здатного інтегрувати академічне виконавство, інноваційні формати та національні традиції.
3. Дослідити оперну діяльність філармонії як вияв прагнення до жанрового розширення репертуару, зокрема шляхом реалізації концертних постановок опер та участі у міжрегіональних мистецьких проєктах.

4. Проаналізувати окремі приклади оперних прем'єр у філармонії, визначити їхню роль у формуванні регіонального оперного середовища та у популяризації української музичної класики.

5. Виявити ключові проблеми, що виникають у процесі постановки оперних вистав у філармоніях, які функціонують поза межами класичного театрального простору.

6. Окреслити шляхи подолання виявлених технічних, кадрових та організаційних труднощів, з урахуванням сучасних тенденцій у сфері сценічного мистецтва, інституційної співпраці та технологічного прогресу.

7. Сформулювати перспективи розвитку оперного жанру в умовах філармонійної діяльності та окреслити напрямки подальших наукових досліджень у цій галузі.

Об'єктом дослідження є оперне мистецтво як складова діяльності Хмельницької обласної філармонії.

Предмет дослідження – оперні прем'єри Хмельницької обласної філармонії (проблеми постановки).

У роботі використано такі **методи дослідження** як:

- *історіографічний* – проаналізований розвиток Хмельницької обласної філармонії в різні історичні періоди, досліджено хронологію подій, етапи трансформації інституції, зміни в її структурі, репертуарній політиці, кадровому складі тощо;
- *описово-аналітичний* – охарактеризовані оперні прем'єри у філармонії, визначено учасників, особливості виконавства та постановочного процесу;
- *порівняльний* – виявлення специфіки постановки опер у філармонійному середовищі в порівнянні з оперними театрами, зіставленні проблем і підходів до їх вирішення в різних установах;

- *емпіричний* – використано спостереження за діяльністю Хмельницької обласної філармонії, аналіз офіційних джерел, репертуарних планів, афіш і безпосереднього досвіду відвідування вистав;
- *метод узагальнення* – на основі аналізу зібраного матеріалу сформульовано загальні висновки та практичні рекомендації щодо подальшого розвитку оперного мистецтва у філармонійному середовищі.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному системному підході до вивчення діяльності Хмельницької обласної філармонії в контексті розвитку оперного жанру. Вперше в українському музикознавстві здійснено спробу всебічного аналізу оперних прем'єр, що були реалізовані у філармонійному просторі регіону, включаючи як повноцінні постановки, так і концертне виконання опер.

Робота узагальнює раніше не систематизовані матеріали щодо оперних проєктів у Хмельницькій обласній філармонії та вперше висвітлює творчі здобутки окремих солістів, диригентів, режисерів і художників, які зробили вагомий внесок у становлення філармонії як осередку оперного мистецтва.

У роботі розглянуто взаємодію національних тенденцій в українському оперному мистецтві та їхню інтерпретацію в діяльності регіональної інституції, що дозволило простежити адаптаційні механізми оперної традиції в умовах нестачі ресурсів. Вперше проаналізована специфіка філармонійної сцени як альтернативного простору для розвитку оперного жанру, охарактеризовані її технічні, кадрові й акустичні особливості.

Також уперше запропонована типологізація проблем, що виникають у процесі постановки опер у філармоніях, та запропоновані конкретні шляхи їх подолання — з урахуванням сучасних організаційних, технологічних та освітніх реалій. Здійснено практичне узагальнення досвіду Хмельницької

обласної філармонії як можливого зразка для інших регіональних інституцій у справі відновлення та популяризації оперного жанру в Україні.

Структура роботи – робота складається зі вступу, двох основних розділів, 5 підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Розділ 1. Огляд історії Хмельницької обласної філармонії

1.1. Історія Хмельницької обласної філармонії за часів

Радянського союзу

Хмельницька обласна філармонія була заснована у 1938 році в місті Кам'янець-Подільський, яке на той час було обласним центром Хмельницької області. Інституція створювалася як обов'язкова регіональна культурна установа з метою популяризації музичного мистецтва та інших видів сценічної творчості, зокрема танцю, художнього читання й виконавської майстерності.

Діяльність філармонії була перервана під час Другої світової війни, і лише у 1945 році її роботу відновлено в новому адміністративному центрі області — Проскуріві (сучасний Хмельницький). Первинно філармонія функціонувала в будівлі колишнього кінотеатру "Оаза" по вулиці Котовського (нині — вулиця Проскурівського підпілля), де нині розташований моно-театр "Кут". У повоєнний період структура філармонії включала естрадно-концертну бригаду, капелу бандуристів, музичний лекторій, ансамбль музичної комедії, гастрольно-концертний сектор, ансамбль пісні й танцю, ляльковий театр (який став самостійною установою у 1970 році), духовий оркестр і народний театр.

У 1982 році філармонія отримала нове приміщення на розі вулиць Кам'янецької та Гагаріна. Історія цієї ділянки сягає XIX століття, коли тут знаходилася так звана "Кінна площа" — місце для продажу коней, возів, бричок та кінської упряжі під час ярмарків. На початку XX століття, після

перенесення кінної торгівлі до району Фельштинського переїзду (сучасний перехід через залізничні колії в напрямку речового ринку), територія площі поступово забудовувалася здебільшого одноповерховими будинками. У 1960 році площа зазнала значних змін: на перехресті вулиць Фрунзе (первісна й сучасна назва — Кам'янецька) та Гагаріна була зведена масштабна споруда із залом на 750 місць для потреб музично-драматичного театру ім. Петровського. Після переїзду театру у нове приміщення у 1982 році, будівля по вулиці Гагаріна, 7 перейшла у розпорядження обласної філармонії.

Таким чином, становлення та розвиток Хмельницької обласної філармонії відбувалося в контексті історичних, соціальних та культурних змін регіону, відображаючи загальні тенденції розвитку музичного мистецтва в Україні.

1.2.Історія Хмельницької обласної філармонії з 1991 року до наших часів

Хмельницька обласна філармонія має значні досягнення, серед яких особливе місце посідають її артисти.

Справжньою окрасою філармонії є академічний ансамбль пісні і танцю «Козаки Поділля», який є дипломантом XII Всесвітнього фестивалю молоді та студентів, нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради України, лауреатом численних міжнародних та всеукраїнських фестивалів і конкурсів. Заснований у 1938 році як хорова капела, колектив у післявоєнні роки під назвою «Подільська» здобув популярність не лише в Україні та Радянському Союзі, а й за його межами. З 1989 року ансамбль функціонує під сучасною назвою «Козаки Поділля» і на сьогодні є одним із провідних колективів України.

Визначним творчим колективом філармонії є академічний симфонічний оркестр, заснований у 2001 році. Його засновником, художнім

керівником і головним диригентом став Заслужений діяч мистецтв України Сергій Леонов. У 2010 році оркестр отримав почесне звання академічного. Репертуар оркестру охоплює широкий спектр музичних стилів, демонструючи його універсальність у виконанні як академічної музики, так і естрадно-симфонічних програм.

Окремо слід відзначити камерний оркестр Хмельницької обласної філармонії, створений у вересні 1992 року. Колектив об'єднує досвідчених музикантів і талановиту молодь. У 2008–2016 роках оркестром керував кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України Олександр Драган, випускник Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка. З 2016 року художнім керівником є Тарас Мартиник – випускник Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка, дипломант IV Міжнародного конкурсу молодих диригентів імені В. Лютославського (Польща) та I Міжнародного конкурсу диригентів імені С. Турчака.

Значним надбанням філармонії є концертний органний зал, відкритий у 1991 році. На другому поверсі філармонії був облаштований зал на 200 місць та встановлений орган виробництва чехословацької фірми «Rieger-Kloss», що стало знаковою подією в культурному житті Хмельниччини. Відтоді органний зал став майданчиком для проведення міжнародних фестивалів органної та камерної музики, а також місцем виступів відомих органістів.

Таким чином, Хмельницька обласна філармонія є значним культурним осередком регіону, що об'єднує талановитих митців і сприяє збереженню та популяризації музичного мистецтва в Україні й за її межами.

Розділ 2. Оперні прем'єри Хмельницької обласної філармонії

2.1.Перелік та огляд оперних прем'єр Хмельницької обласної філармонії

Опера Семена Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» стала знаковою подією в історії Хмельницької обласної філармонії, позначаючи початок активної оперної діяльності на її сцені. Концертне виконання цього твору відбулося 2013 року в рамках закриття концертного сезону та було приурочене до двох важливих культурно-історичних ювілеїв — 200-річчя від дня народження композитора та 150-річчя від написання і прем'єри його опери.

Цей мистецький захід став результатом масштабного міжрегіонального проєкту, у якому взяли участь провідні вокальні виконавці з різних куточків України – Львова, Києва та Хмельницького. Зокрема, у партії Карся виступив заслужений артист України, соліст Львівського театру опери та балету Василь Дудар, партію Одарки виконала заслужена артистка України Фатіма Чергіндія. У ролях Оксани та Андрія – лауреати міжнародних конкурсів Олена Леонова та Дмитро Фоцанка відповідно. У виконанні ролі Султана було задіяно молоде покоління вокалістів – студентів Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка.

Музичний супровід здійснював Хмельницький академічний симфонічний оркестр, що стало важливим показником розвитку філармонійного виконавства у напрямку великої класичної опери. Хорові та масові сцени були представлені силами студентів Хмельницького музичного училища та педагогічної академії, що підкреслює інтеграцію освітнього та професійного мистецького середовищ у культурний процес регіону.

Це концертне виконання можна вважати першою оперною постановкою в історії Хмельницької філармонії, яка започаткувала традицію репрезентації оперного жанру в регіоні. Подія не лише мала велике

мистецьке значення, але й сприяла формуванню філармонії як важливого осередку оперної культури на Поділлі.

Опера Джакомо Пуччіні «Tosca», поставлена на сцені Хмельницької обласної філармонії у жовтні 2015 року, стала другою повноцінною оперною подією в історії філармонії, зміцнивши її позиції як важливого осередку оперного мистецтва на Поділлі.

Поява «Tosca» на хмельницькій сцені стала логічним продовженням співпраці філармонії з фестивалем «Опера в мініатюрі», що традиційно відбувається в Кам'янці-Подільському. Після успіху постановки просто неба у фестивальному форматі, керівництво філармонії вирішило адаптувати спектакль для камерних умов свого залу. Подія викликала безпрецедентний глядацький інтерес: зал був переповнений, частину глядачів розмістили на додаткових стільцях, а деякі навіть стояли протягом вистави.

Постановка вирізнялася високим рівнем технічної та сценічної організації, враховуючи обмеженість простору та відсутність повноцінної театральної інфраструктури. Оркестр був розміщений безпосередньо перед сценою, що імітувало функцію оркестрової ями. Було створено спеціальні мультимедійні проекції, які максимально точно відтворювали атмосферу базиліки Сант-Андреа делла Валле, де розгортається дія опери. Особливу увагу приділили світловому оформленню, звуковому супроводу та декораціям, що дозволило досягти ефекту сценічного занурення, наближеного до умов професійного оперного театру.

Виконавиця головної ролі Флорії Тоски – Олена Люtareвич, випускниця Хмельницького музичного училища, підкреслила емоційне значення цієї події, зазначивши, що саме в Хмельницькому зародилося її прагнення до оперного співу. Її виступ, як і робота всього колективу, був сприйнятий із великим ентузіазмом публікою, що підтверджує готовність місцевої аудиторії до сприйняття високого мистецтва.

Таким чином, постановка «Tosca» стала знаковим кроком у становленні оперної практики філармонії, засвідчила потенціал регіональних колективів у репрезентації європейської класики та закріпила ідею розвитку в Хмельницькому повноцінного філармонійно-оперного простору.

Опера «Назар Стодоля» Костянтина Данькевича, поставлена у березні 2016 року на сцені Хмельницької обласної філармонії, стала третьою оперною постановкою в історії філармонійного репертуару. Цей мистецький проєкт було реалізовано в рамках фестивалю «Хмельницький Камер Фест» і приурочена до 202-ї річниці з дня народження Тараса Шевченка, що надало події вагомому національного і культурного значення.

Режисером-постановником виступив Орест Пастух, який спеціально повернувся до Хмельницького для цієї роботи після кількарічної діяльності в Івано-Франківську. Його участь забезпечила високий рівень сценічного втілення, зокрема завдяки поєднанню досвіду роботи з камерними оперними формами та глибокому розумінню національного репертуару.

Опера «Назар Стодоля», написана у 1960 році, є лірико-романтичною музичною драмою на основі однойменної п'єси Тараса Шевченка. Вона вирізняється барвистим українським мелосом, багатством емоційних інтонацій, національним колоритом та образністю.

На тлі успішних попередніх проєктів, «Назар Стодоля» продовжив розвиток оперної традиції у Хмельницькому, що стало ще одним кроком до формування концепції повноцінного філармонійно-оперного осередку в регіоні. Участь місцевих та запрошених артистів, а також активна підтримка глядацької аудиторії підтвердили актуальність і затребуваність цього напрямку діяльності.

Постановка опери «Украдене щастя» Юлія Мейтуса, що відбулася 28 жовтня 2016 року в Хмельницькій обласній філармонії, стала четвертою за ліком оперною прем'єрою в історії закладу та увінчала низку мистецьких

проектів, що активно розвивали жанр опери у філармонійному контексті. Захід був приурочений до 160-річчя з дня народження Івана Франка – видатного українського письменника, за однойменним твором якого і створено оперу.

Лібрето Максима Рильського та музика Юлія Мейтуса, вперше втілені на сцені у 1960 році, є прикладом глибокого синтезу літературної першооснови та музичної драматургії. Композитор зумів тонко передати психологізм персонажів, внутрішню драму та емоційну напругу твору, зберігаючи національний мелос у гармонійному поєднанні з симфонічним розгортанням тем.

Постановку в Хмельницькому було довірено режисеру Оресту Пастуху, який вже здобув визнання серед місцевої публіки завдяки попереднім проектам. Його асистентом виступив соліст Степан Дробіт, який також виконав партію Михайла Гурмана. Вистава стала прикладом успішної інтерфілармонійної співпраці, об'єднавши творчі ресурси Хмельницького та Львова.

У постановці були задіяні провідні колективи Хмельницької філармонії: Академічний симфонічний оркестр, хор та балет ансамблю пісні і танцю «Козаки Поділля». Вокальні партії виконали заслужена артистка України Фатіма Чергіндзія (Анна), лауреат міжнародних конкурсів Назар Тацишин (Микола Задорожний) та Степан Дробіт (Михайло Гурман).

За відгуками критиків і глядачів, ця постановка стала однією з найяскравіших імпрез концертного сезону, а також ще одним підтвердженням спроможності філармонії слугувати майданчиком для високоякісного оперного мистецтва. Активна участь молодих виконавців, креативний режисерський підхід, емоційна насиченість музичного матеріалу та відданість виконавців справі сприяли зростанню престижу філармонії як

платформи для розвитку національного музичного театру в регіональному вимірі.

27 квітня 2017 року в Хмельницькій обласній філармонії відбулася прем'єра оперети «Летюча миша» Йоганна Штрауса, яка зібрала повний зал глядачів і стала знаковою подією в культурному житті міста. Це стало першим в історії філармонії зверненням до жанру оперети, що розширило традиційний формат її музично-сценічних проєктів, раніше зосереджених переважно на операх.

Оперета «Летюча миша» – визнаний шедевр «короля вальсів» – протягом понад ста років утримує провідні позиції у світовому театральному репертуарі. Її легкий, дотепний сюжет, побудований на комічних непорозуміннях у подружніх стосунках, та яскрава музика з виразними мелодіями й ритмами перетворили виставу у Хмельницькому на справжнє свято для поціновувачів класичного мистецтва.

Аншлагова прем'єра засвідчила високий глядацький інтерес до нових форм концертної діяльності філармонії. Частині відвідувачів довелося встановлювати додаткові місця в проходах, що свідчить про широку популярність мистецької події.

Над оформленням вистави працювала Ірина Соломко-Міхальська, художниця-декораторка із Києва. У своїх коментарях вона підкреслила глибину соціального підтексту вистави, що, попри розважальний жанр, звертається до актуальної теми родинної уваги, взаєморозуміння та втраченої чутливості в стосунках.

Таким чином, постановка «Летючої миші» стала новим етапом у програмній діяльності Хмельницької філармонії, демонструючи її прагнення розвивати багатовекторний репертуар, звертатися до легших форм музичного театру й водночас зберігати високу виконавську та художню планку. Це відкриває перспективи для подальшого втілення популярних класичних

оперет, музичних комедій, а також кросжанрових експериментів, що зближують філармонійну сцену з сучасними запитами публіки.

У вересні 2017 року Хмельницька обласна філармонія відкрила свій 79-й концертний сезон прем'єрою оперети «Гуцулка Ксеня» Ярослава Барнича, тим самим продовживши започатковану у 2017 році традицію постановок оперет на своїй сцені. Цей твір, що став легендою української сцени, об'єднав у собі національну музику, яскраву хореографію, гумор і романтичний сюжет на тлі колоритних карпатських пейзажів.

Режисеркою постановки стала Богдана Латчук (Київ), яка втілила оперету в сучасному сценічному вирішенні, використовуючи потужний потенціал творчих колективів філармонії. У виставі були задіяні симфонічний оркестр, хор та балет Академічного ансамблю «Козаки Поділля», а також провідні солісти закладу: Ольга Абакумова (Ксеня) та Степан Дробіт (головний герой).

«Гуцулка Ксеня» – це одна з перших українських оперет, створена у 1938 році Ярославом Барничем у стилі «українського танго». Її прем'єра в Хмельницькому стала прикладом дбайливого збереження та модерного осмислення української музично-сценічної класики, що викликало значний інтерес у публіки.

Покази 14 і 17 вересня 2017 року зібрали широку аудиторію, засвідчуючи життєздатність і актуальність жанру національної оперети в контексті філармонійної діяльності.

Постановка «Гуцулки Ксені» не лише відкрила сезон, а й посилила стратегічний вектор розвитку філармонії в напрямку музичного театру, де поєднуються сила оркестрового виконання, сценічна гра, вокальна майстерність та хореографія. Таким чином, філармонія утверджує себе не тільки як концертний майданчик, а як повноцінний осередок музично-сценічного мистецтва регіону.

19 травня 2018 року у Хмельницькому відбулася одна з найоригінальніших подій культурного життя міста — виконання опери Вольфганга Амадея Моцарта «Чарівна флейта» просто неба, у рамках святкування Дня Європи.

Концерт, який проходив у Молодіжному парку поблизу міського пляжу, став другим Classic Open Air Show в історії Хмельницького. Його реалізація стала можливою завдяки співпраці Хмельницької обласної філармонії з міською владою.

Оперу виконав Академічний симфонічний оркестр філармонії під орудою диригента Мирона Юсиповича зі Львова. Особливістю події було автентичне виконання твору мовою оригіналу – німецькою, що відповідало загальноєвропейському формату заходу. Для того, щоб слухачі повною мірою сприймали сюжет, перед кожним епізодом оголошували віршовані переклади українською, що створювало атмосферу театралізованого дійства та підкреслювало зміст сцени.

Захід поєднав високе академічне мистецтво з відкритим демократичним простором, повернувши до оперного жанру широку аудиторію містян, яка зазвичай не відвідує концертні зали. Таким чином, подія виконала просвітницьку і культурну місію, наближаючи європейські мистецькі традиції до українського глядача.

Ця вистава стала яскравим прикладом популяризації академічної музики в міському публічному просторі та засвідчила зростання креативного потенціалу Хмельницької філармонії, що активно долучається до загальноєвропейського культурного діалогу.

18 листопада 2018 року у Хмельницькій обласній філармонії було представлено сценічне оновлення опери Костянтина Данькевича «Богдан Хмельницький», що стало ще одним важливим кроком у розвитку музично-сценічного напрямку установи.

Створена у 1951 році, опера довгий час була знаковим твором українського музичного театру, але водночас зазнавала численних редакцій через свою історичну тематику та політичні контексти. Хмельницька постановка зробила спробу переосмислення твору, відмежувавши його від ідеологічних нашарувань та зосередившись на побутових, ліричних та патріотичних мотивах, що близькі сучасному глядачеві.

Постановка стала результатом спільної праці провідних митців філармонії та запрошених артистів:

- Режисерка – Богдана Латчук,
- Диригент-постановник – Тарас Мартиник,
- Балетмейстер – Сергій Качуринець,
- Хормейстер – Катерина Дробіт.

Вистава задіяла Академічний симфонічний оркестр (диригент Сергій Леонов), хор, балет і дитячу студію ансамблю «Козаки Поділля», а також низку блискучих солістів із Хмельницького, Києва та Луцька.

Особливістю постановки стало її сучасне сценічне трактування, орієнтоване не лише на художню якість, а й на емоційну доступність та національну ідентичність. Опера ожила у форматі яскравої музичної феєрії, де поєдналися епічний сюжет, український мелос, козацький колорит і глибоке патріотичне відчуття.

6 грудня 2019 року в Хмельницькій обласній філармонії відбулася прем'єра опери «Ярослав Мудрий». Вхід був вільним, що дозволило залучити широку глядацьку аудиторію та популяризувати академічне музично-сценічне мистецтво серед мешканців регіону.

Опера присвячена образу видатного державного діяча – князя Ярослава Мудрого. Сюжетна лінія твору подає сучасне осмислення постаті князя як взірця українського державотворення, акцентуючи на його внутрішньому світі, моральних виборах і боротьбі з підступами ворогів. Історичні події, зображені в опері, підкреслюють багатовимірність його особистості та значення для формування державницьких засад.

Участь у постановці взяли Академічний симфонічний оркестр Хмельницької обласної філармонії; хор і балет Академічного ансамблю пісні і танцю «Козаки Поділля»; солісти філармонії, а також запрошені виконавці з Києва, Львова та Луцька (Ярослав Мудрий – Андрій Зарицький; Інгігерда – Олена Леонова, Фатіма Чергіндія; Єлизавета – Руслана Коваль, Ольга Абакумова).

Ключові творчі особи:

- Диригент-постановник – Тарас Мартиник;
- Режисер-постановник – Богдана Латчук;
- Хормейстер-постановник – Катерина Дробіт;
- Хореограф-постановник – Сергій Качуринець;
- Художник-постановник – Ірина Соломко-Міхальська.

Проект реалізовано в межах грантової програми Міністерства культури України за підтримки Президента України. Постановка «Ярослава Мудрого» стала важливою культурною подією в мистецькому житті регіону, об'єднавши професійні колективи та митців з різних куточків України.

Отже, оперна діяльність Хмельницької обласної філармонії, розпочата з постановки «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемівського у 2013 році, посіла важливе місце в культурному житті регіону, поступово формуючи нові традиції оперного мистецтва на Поділлі. Послідовне

впровадження у репертуар різноманітних оперних творів від класичних європейських шедеврів, як-от «Tosca» Пуччіні та «Чарівна флейта» Моцарта, до національних оперних творів («Назар Стодоля», «Украдене щастя», «Богдан Хмельницький») засвідчує прагнення філармонії до збалансованого розвитку жанру та підвищення його доступності для широкої аудиторії.

Постановки вирізнялися високим професійним рівнем, творчою співпрацею місцевих і запрошених виконавців, а також інтеграцією освітніх і мистецьких інституцій, що сприяло розвитку оперної культури як у мистецькому, так і у соціокультурному контексті регіону. Розширення жанрової палітри за рахунок оперети («Летюча миша», «Гуцулка Ксеня») і проведення великих відкритих заходів сприяло залученню нової публіки та популяризації оперного мистецтва.

Таким чином, Хмельницька обласна філармонія не лише закріпила за собою статус важливого осередку оперної культури Поділля, а й створила міцну основу для подальшого розвитку музично-сценічного мистецтва у регіоні, поєднуючи традиції з інноваційними підходами і відповідаючи сучасним викликам культурного простору.

2.2.Проблематика постановки оперних вистав у концертних закладах (на прикладі Хмельницької філармонії)

У сучасних умовах розвитку музично-сценічного мистецтва в Україні спостерігається зростання інтересу до оперних постановок не лише в спеціалізованих оперних театрах, а й у концертних установах, таких як обласні філармонії. Однак організація та проведення оперних вистав у філармоніях стикається з рядом специфічних проблем, пов'язаних із функціональними, технічними та кадровими особливостями таких закладів. Даний розділ присвячений аналізу основних викликів, що виникають у процесі постановки опери у філармоніях, та їх впливу на якість сценічного дійства.

1. Відсутність балетної трупі та хореографічного колективу

Оперний жанр традиційно передбачає наявність танцювальних або балетних епізодів, що потребують участі професійних танцівників. У концертних установах, таких як філармонії, балетні колективи зазвичай відсутні або представлені у мінімальній кількості, що обмежує можливості постановки оригінальних балетних сцен.

2. Відсутність оркестрової ями

Ключовим технічним елементом оперної постановки є оркестрова яма – спеціальна низько розташована площадка перед сценою, яка забезпечує звуковий баланс між оркестром і вокалістами, а також не заважає глядачам бачити виконавців на сцені. У філармоніях оркестрової ями, як правило, немає, і музиканти розміщуються безпосередньо на сцені поруч із акторами. Така ситуація ускладнює режисуру, порушує акустичний баланс і може спричиняти заглушення вокалу оркестровими інструментами або навпаки. Для компенсації використовують додаткове звукове обладнання, однак це не завжди є повноцінною альтернативою.

3. Технічні обмеження сценічного простору

Оперні театри обладнані спеціальним технічним арсеналом, який дозволяє швидко змінювати декорації, використовувати світлові та звукові ефекти, а також забезпечувати рухливість сцени. Філармонійні зали, призначені переважно для концертів, зазвичай не мають відповідної технічної бази. Це призводить до обмежень у створенні сценічних образів, спрощення декорацій та зменшення видовищності постановок. У результаті художнє вирішення оперної вистави у філармонії вимагає творчих компромісів.

4. Недостатність кадрового потенціалу

Філармонії часто не мають у своєму штаті повного спектру спеціалістів, необхідних для постановки оперних спектаклів – гримерів, костюмерів, технічних працівників, звукоінженерів. Це ускладнює організацію гриму, костюмів, швидких переодягань і технічного забезпечення вистав. Відсутність достатньої кількості кваліфікованого персоналу негативно впливає на якість підготовки та проведення вистав, а також може спричиняти затримки під час репетицій і показів.

5. Обмежений вокальний склад

Специфікою філармоній є наявність концертних виконавців – солістів і хору, орієнтованих на камерні або концертні жанри, проте не завжди професійних оперних співаків. Для виконання оперних партій часто потрібні запрошені артисти з оперних театрів, що ускладнює репетиційний процес та збільшує бюджет постановки. Водночас обмежена кількість репетицій може негативно впливати на вокальну та акторську єдність труп.

6. Обмеження репетиційного часу

Через концертний характер діяльності філармоній, у яких репертуар формується переважно з концертних програм, час, виділений на оперні репетиції, є обмеженим. Це призводить до недостатньої підготовки складних сценічних та музичних епізодів, ускладнює синхронізацію оркестру та виконавців і підвищує ризик помилок під час виступів.

7. Акустичні особливості концертних залів

Акустика концертних залів філармоній проектується переважно для симфонічної музики, де головну роль відіграють інструментальні ансамблі. Для оперного співу, який вимагає чіткості вокального звуку і належного акустичного балансу, такі умови можуть бути недостатніми. Це створює проблеми із прозорістю голосу, розбірливістю тексту та комфортом слухачів, що потребує додаткового звукового обладнання та акустичних адаптацій.

Отже, постановка оперних вистав у концертних установах, зокрема у філармоніях, супроводжується низкою складних викликів, що пов'язані із технічною базою, кадровим потенціалом та специфікою залу. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, творчих адаптацій та залучення додаткових ресурсів. Проте попри зазначені труднощі, такі постановки сприяють популяризації оперного мистецтва та розширенню його аудиторії, що є надзвичайно важливим для культурного розвитку регіонів.

2.3 Шляхи подолання проблем постановки оперних вистав у філармоніях: технічні, кадрові та організаційні аспекти

Серед проблем, які потребують першочергового вирішення, варто виокремити відсутність балетної трупи. Подолати цей дефіцит можна шляхом запрошення професійних танцювальних колективів або балетних труп з інших міст на умовах тимчасової співпраці для участі у конкретних постановках. Поряд із цим доцільно створювати власні балетні студії при філармоніях, які готували б молодих виконавців і могли б у перспективі забезпечити внутрішні потреби установи. У випадках, коли повноцінне хореографічне оформлення вистави є неможливим, можна використовувати сучасні сценічні технології — відеоінсталяції, проєкції, мультимедійні ефекти, — як доповнення або часткову заміну хореографічних номерів. Крім того, можливе адаптування балетних епізодів під ресурси наявного складу виконавців, наприклад, шляхом інсценізації хорових масових сцен з елементами пластичного руху.

Іншою поширеною проблемою є відсутність оркестрової ями. У таких випадках оркестр можна розміщувати в максимально віддаленій від сцени зоні з урахуванням акустичних особливостей залу, що дозволяє зберегти оптимальний баланс звучання і не заважати вокалістам. Ефективному функціонуванню сприяє використання сучасних акустичних систем та моніторингових пристроїв, які дозволяють виконавцям і диригенту контролювати звукову картину. За можливості можна облаштовувати

тимчасову імпровізовану оркестрову яму шляхом конструювання багаторівневої сцени або заглиблення оркестрового простору. Додатковим заходом є залучення звукоінженерів до проведення попередніх акустичних вимірювань і налаштувань простору.

Серйозною перешкодою для реалізації оперних вистав є технічні обмеження сценічного простору. У таких випадках рекомендовано інвестувати в оновлення сценічного обладнання, передусім мобільних декорацій, сучасного освітлення й звукотехнічних засобів. Ефективним рішенням є впровадження модульних, легких конструкцій декорацій, які легко змінюються і адаптуються до різних сценічних умов. Окрім того, варто залучати режисерів і художників з досвідом роботи в малобюджетних проєктах або на камерних сценах, що стимулює творче й нестандартне вирішення постановчих завдань. Значну допомогу у створенні візуального образу можуть дати мультимедійні технології, передусім цифрові проєкції, які дозволяють створити візуально насичене сценічне середовище без громіздких конструкцій.

У кадровому аспекті першочерговим завданням є підвищення рівня професіоналізму технічного персоналу. У цьому контексті актуальними є організація навчальних курсів, майстер-класів та стажувань для гримерів, костюмерів, освітлювачів, реквізиторів та інших спеціалістів. Доцільно встановлювати партнерські зв'язки з театральними навчальними закладами, аби залучати до практики випускників і студентів. Окрім того, необхідно впроваджувати систему мотивацій та заохочень, яка сприятиме утриманню кваліфікованих працівників у штаті філармонії. У разі реалізації масштабних проєктів виправданим є запрошення фахівців із професійних театрів на період постановки.

Проблема обмеженого вокального складу може бути вирішена через регулярне залучення оперних співаків із національних та регіональних театрів. Паралельно варто здійснювати підвищення рівня місцевих вокалістів

через проведення спеціалізованих курсів, майстер-класів, творчих лабораторій. Перспективним напрямком є співпраця з вищими музичними навчальними закладами, зокрема академіями й консерваторіями, для підготовки молодих талантів. Окрім того, створення умов для тривалого та систематичного репетиційного процесу сприятиме зміцненню внутрішнього виконавського потенціалу філармонії.

Обмежений репетиційний час потребує особливої організаційної уваги. Ефективним кроком є ретельне планування репетиційного графіку з урахуванням розкладів усіх учасників. Значну роль можуть відігравати методи дистанційної підготовки: попереднє опрацювання партитур, вивчення текстів, індивідуальні заняття до початку повноформатних репетицій. Підвищити ефективність репетицій допоможе залучення асистентів диригента й режисера, які можуть працювати з окремими групами виконавців. Загальні репетиції із повним складом виконавців доцільно проводити лише на завершальному етапі підготовки до прем'єри.

Значним викликом є акустичні особливості концертних залів, які не завжди призначені для оперного звучання. Для адаптації таких просторів до вимог музично-сценічного жанру слід залучати акустичних консультантів, які можуть надати рекомендації щодо оптимального використання простору. Сучасні звукові системи дозволяють покращити чутність вокалістів без суттєвого спотворення тембрового забарвлення голосу. Під час підготовки постановки необхідно проводити звукові репетиції з метою оптимального розташування виконавців і налаштування технічного обладнання. У разі потреби доцільно використовувати мобільні звукопоглинальні або звуковідбивні конструкції, що змінюють акустичні параметри залу залежно від конкретних потреб вистави.

Отже, для успішної постановки оперних вистав у філармоніях необхідно комплексно вирішувати технічні, кадрові та організаційні проблеми, впроваджуючи сучасні технології, підвищуючи кваліфікацію

персоналу та оптимізуючи репетиційний процес. Це сприятиме якісному розвитку оперного мистецтва у регіональних закладах.

Висновки

1. Висвітлення основних етапів становлення та розвитку Хмельницької обласної філармонії дозволило простежити динаміку формування однієї з ключових мистецьких інституцій регіону. Установлено, що філармонія, заснована 1938 року, пройшла складний шлях: від перерви в роботі у роки Другої світової війни до відновлення у післявоєнний період. Зміна адміністративного центру та переведення установи до Хмельницького в середині XX століття сприяли її розбудові, а отримання нового приміщення у 1982 році стало важливою віхою в розвитку інфраструктури та репертуарних можливостей.

2. Аналіз діяльності філармонії після 1991 року показав, що вона не лише зберегла свою функціональність у нових умовах, але й значно розширила горизонти мистецької діяльності. Установу було трансформовано у відкриту творчу платформу, де поєдналися традиції та новітні форми сценічного виконавства. Завдяки активній роботі колективів, таких як академічний ансамбль «Козаки Поділля», симфонічний і камерний оркестри, а також відкриттю органного залу, філармонія зміцнила свій статус культурного осередку області.

3. Оперна діяльність філармонії у форматі концертного виконання стала важливим явищем у розвитку регіональної музичної культури. З'ясовано, що навіть за відсутності повноцінної оперної сцени Хмельницька обласна філармонія змогла реалізовувати масштабні вокально-сценічні проєкти. Зокрема, постановка опери «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського стала прикладом міжінституційної та міжрегіональної співпраці, що об'єднала зусилля митців з різних куточків України.

4. Огляд конкретних оперних прем'єр засвідчив високий рівень виконавської майстерності учасників постановок та ефективність моделі співпраці з молодими вокалістами й студентами музичних навчальних

закладів. Встановлено, що поєднання симфонічного оркестру, хору, камерного ансамблю та запрошених солістів дозволило реалізовувати твори оперного жанру на гідному художньому рівні навіть в умовах нестандартного сценічного простору.

5. Виявлення проблем, пов'язаних із постановкою опер у філармоніях, показало, що головні труднощі стосуються відсутності спеціалізованої інфраструктури (балетної трупи, оркестрової ями, сценічного обладнання), обмеженого кадрового потенціалу та короткого терміну підготовки. Водночас встановлено, що ці обмеження не є фатальними, а можуть бути компенсовані творчими підходами до організації процесу.

6. Шляхи подолання технічних, кадрових та організаційних труднощів, запропоновані у дослідженні, включають налагодження міжрегіонального мистецького партнерства, запрошення зовнішніх фахівців, розвиток освітніх платформ при філармонії, модернізацію технічного забезпечення та адаптацію оперних постановок до формату концертного виконання з елементами візуалізації.

7. Формулювання перспектив розвитку оперного жанру у філармонійній практиці дозволило зробити висновок, що за умови системної підтримки, кадрової підготовки, інноваційного технічного переоснащення та креативного менеджменту, філармонії здатні відігравати важливу роль у збереженні та популяризації української оперної традиції. Цей досвід відкриває нові горизонти для поєднання музичної освіти, професійної сцени та культурної дипломатії на регіональному рівні.

Список використаних джерел

1. Запорожець за Дунаєм на Хмельницькій сцені. URL: https://ye.ua/kultura/12924_Zaporozhec_za_Dunayem__na_Hmelnickiy_sceni.html (дата звернення: 26.05.2025).
2. Історія філармонії. Хмельницька обласна філармонія. URL: <https://oblfiarmonia.com/history> (дата звернення: 12.12.2024).
3. Новий сезон Хмельницької обласної філармонії відкриє «Гуцулка Ксеня». URL: https://ye.ua/kultura/32023_Noviy_sezon_hmelnickoyi_oblasnoyi_filarmoniyi_vid_kriye_Guculka_Ksenya_.html (дата звернення: 26.05.2025).
4. Огляд культурних подій у Хмельницькому. URL: https://ye.ua/news/news_23885.html (дата звернення: 26.05.2025).
5. Оперні постановки у Хмельницькій обласній філармонії. Відгук Олександра Козаренка. Хмельницька обласна філармонія. URL: <https://oblfiarmonia.com/glavnye-novosti/opera> (дата звернення: 12.12.2024).
6. Світова опера «Tosca» у Хмельницькому — мала шалений успіх. URL: <https://vsim.ua/Podii/svitova-opera-tosca-u-hmelnitskomu-mala-shaleniyy-uspih-10468675.html> (дата звернення: 26.05.2025).
7. Прем'єра оперети «Летюча миша» у Хмельницькому зібрала аншлаг. URL: https://ye.ua/kultura/30052_Prem_yera_opereti_Letyicha_misha__u_Hmelnickomu_zibrala_anshlag.html (дата звернення: 26.05.2025).
8. Управління культури і туризму Хмельницької міської ради. URL: <https://kult.km.ua/hmel-nic-ka-oblasna-filarmoniya> (дата звернення: 12.12.2024).
9. У Хмельницькій філармонії показали найяскравішу імпрезу сезону — оперу «Украдене щастя». URL: https://ye.ua/kultura/27142_U_hmelnickiy_filarmoniyi_pokazali_nayyaskravishu_i

mprezu_sezonu___operu_Ukradene_schastya_.html (дата звернення: 26.05.2025).

10. Хмельницька обласна філармонія – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Хмельницька_обласна_філармонія (дата звернення: 12.12.2024).

11. Хмельницька опера: виклик часу і мистецька перемога. Газета Проскурів. URL: <https://proskuriv.khm.gov.ua/2021/08/12/34600/> (дата звернення: 13.03.2025).